TATJANA SOLOMONIK-PANKRAŠOVA

Vilniaus universitetas, Lietuva
Vilnius University, Lithuania

„BEAISTRĖ AISTRA“ GRIGALIAUS NYSIEČIO *IN CANTICUM CANTICORUM*

“Dispassionate Passion” in Gregory of Nyssa’s
‘In Canticum Canticorum’

SUMMARY

It is the anagogic ascent (αναγωγή) of the Soul – the image of the Image – to the Archetypal Beauty (κάλλος) that lies at the heart of Byzantine aesthetics. In view of *aesthetica interior* (monastic aesthetics), the dwelling place of Beauty is the secret chamber of one’s heart. The Soul’s kinship with the divine, the search for God and a reluctance to be satisfied with anything less than Him lies at the heart of Christian mysticism. The Soul is attracted by the Ineffable Beauty that is beyond the grasp of senses. This is where the tradition of Byzantine aesthetics meets Christian mystical tradition. Because the Soul is “wounded” by the Beauty of the Divine, it is inclined to escape the darkness of the sensuous world, admiring the Ineffable Beauty of the Divine. This article aims at deciphering the allegory of the Soul who puts on “the raiment of light” clinging to the Bridegroom through love in the *In Canticum Canticorum* by St. Gregory of Nyssa. My argument proceeds in the following way: first, to unravel the allegorical portrayal of the Soul as a Sister and a Bride – a reflection of the Ineffable Beauty, and, second, to unveil “the erotic images of the noetic imageless” – with reference to the rhetorical figure of speech, viz., oxymoron.

SANTRAUKA

Straipsnyje daugiausia dėmesio skiriama Grigaliaus Nysiečio veikale *In Canticum Canticorum* išryškėjusios pamatinės Bizantijos estetikos idėjos, nukreiptos į Sielos – Provaizdžio atvaizdo – analoginį pakylėjimą (αναγωγή) į Neatvaizduojamą Grožį (κάλλος), analize. Monastinė estetika (*aesthetica interior*) regi Grožio buveinę, glūdinčią širdies gelmėse. Krikščioniškos mistinės tradicijos dėmesys krypsta į Dievo ieškojimą, Sielos artumą Dievui, jos nenorą patenkinti troškimą kažkuo menkesniu nei Dievas. Sielos siekimas – tai Neapsakomas Grožis, kuriuo ji susižavėjusi. Čia įžvelgiama Bizantijos estetikos ir krikščioniškos mistinės tradicijos sandūra. Siela „serga meile“ Neišreiškiamam Grožiui, ji trokšta išsivaduoti iš juslinio pasaulio tamsos prigludama prie Jo. Straipsnio tikslas yra aprašyti „beaistrės aistros“ alegoriją Grigaliaus Nysiečio *Giesmių*

RAKTAŽODŽIAI: šv. Grigalius Nysietis, apofatinė teologija, anagoginis pakylėjimas, atvaizdas, oksimoronas.
KEY WORDS: St. Gregory of Nyssa, apophatic theology, anagogic ascent, image, oxymoron.

giesmės homilijose, kai Siela–Mylimoji apsiautė save „šviesos apdaru“. Darbe detaliau aptariamas *Sesers Suzadėtinės* portretas, ištapytas tarsi spalvomis Neapsakomo Grožio atspindžiais, taip pat atskleidžiamos „neatvaizduojamojo noetinio erotinių vaizdinių“² simbolinės reikšmės, pasitelkus retorinę figūrą oksimoroną.

IVADAS

Mus sudominęs tekstas *In Canticum Canticorum – Giesmų giesmė* – sudaro Senojo Testamento Išminties Knygų visumą. Šventosios Dvasios malonės teikėjai atpažįsta šios Knygos slėpinį – jie pakylėjami virš savo žmogiškosios prigimties iki dieviško lygmens. Žodis *Logos* bylojo mokiniams, kad jie yra daugiau nei žmonės, nes juose veikia Dievo Dvasia.

Tarp Nikėjos tėvų nėra garbingesnio vardo už šv. Grigalių Nysietį, Nysos vyskupą (ca. 335–395). Jis buvo šv. Bazilijaus Didžiojo brolis, Grigaliaus Nazianziečio draugas ir Origeno mokinyš. Grigalius Nysietis gimė Kapadokijoje, tikriausiai Kesarijoje (Cæsaria), Kapadokijos sostinėje. Jo tėvas Bazilijus buvo oratorius (retorikas), jo motina Emmelia griežtai laikėsi krikščioniškų įsitikinimų ir pasižymėjo ypatingu grožiu³.

Friedricho Ueberwego žodžiais⁴, Grigalius Nysietis pirmasis nustatė ortodoksų tikėjimo dogmas. Grigaliui blogis – tai savanoriškas sielos polinkis į materiją (*Matter*), tačiau ne pati materija:

<...> Sudėtinė žmogiškoji prigimtis talpina tris sielas, kurių kiekviena apčiuopiama tam tikrose ribose. Taigi žmogiškoji prigimtis implikuoja kelių sielų samplaiką. Tikroji ir tobula siela yra tik viena, intelektualiai ir nematerialiai, susiliejanči su Materija per jausmus.⁵

Iš Kapadokijos Tėvų būtent Grigalius Nysietis išskyrė sąvoką εἰκὼν, „atvaizdas“. Žmogus buvo sukurtas „pagal Dievo atvaizdą“:

Mūsų Kūrėjas suteikė mums ypatingą malonę būti panašiems į Dievą įdiegdamas jo sukurtame atvaizde panašumą į savąjį tobulumą; dėl šios priežasties jis, būdamas dosnus, apdovanojo žmogų kitomis savo malonės dovanomis, tačiau intelektą ir supratimą jis perteikė būtent pagražindamas atvaizdą savosios prigimties atspindžiu.⁶

Ši malonė būti panašiems į Dievą priverčia Sielą siekti Neapčiuopiamo, Neapsakomo Grožio, Dieviškojo Slėpinio. „Dieviškosios prigimties atspindys“ – tai Išmintis, kuri implikuoja „atspindį“ arba ἀπαύγασμα („spindėjimą“), „veidroді“, kuris yra „nedėmėtas“ (ἀκηλίδωτος „be dėmių“), ir „atvaizdą“ (εἰκὼν)⁷. Sielos, Mylimosios – nedėmėto veidrodžio – palinkimas į Mylimąjį išreiškiamas šiais žodžiais: „Kai aš žvelgiu į savo Mylimojo veidą, Jo Grožis atspindi manajame veide.“

Grigaliaus Nysiečio žodžiais tariant, atvaizdas panašus į provaizdį, tačiau atvaizdo prigimtis yra kitokia nei provaizdžio, nes atvaizdas nebūtų vadinamas atvaizdu, jei būtų lygus provaizdžiui. Ši idėja svarbi tiek žmogui, sukurtam pagal Dievo atvaizdą ir panašumą, tiek literatūros bei meno įvaizdžiams pažinti. Grigalius išskyrė atvaizdo formą ir turinį, kurį jis vadino „atvaizdo idėja“ arba sąvoka. Taigi Šventojo Rašto tekstuose Dievo kaip Neišreiškiamojo Grožio troškimas perteikiamas pasitelkus kūniškų malonumų, erotinius vaizdinius⁸.

ALEGORINIS PASAULIO PAVEIKSLAS

Grigaliui Nysiečiui visas pasaulis apsi-
sireiškė kaip neapmatomas alegorinis
paveikslas, kuris skelbė nematomojo
(Dievo) bruožus, tad visa kūrinija – tai
jo Grožio teofanija. Grigalius Nysietis
prilygino tikrąją, tiesioginę, „apčiuopiamę
žodžio prasmę“ dulkėms, kurias
„reikėtų nukratyti nuo kojų“⁹.

Svarbiausios alegorinės teksto inter-
pretacijos sąvokos nuo seniausių laikų
yra šios: *symbolon* („simbolis“), *hyponoia*
(„potekstė“, „užslėpta prasmė“) bei *aenigma*
(„enigma“, „teologiniai apmąstymai /
egzegezė“) ¹⁰. *Symbolon* sąvoka ap-
rėpia įvaizdį / vaizdinį: jo materialią
raišką ir turinį, išreiškiamą per potekstę,
bei teologinius apmąstymus / egzegezę.

Giesmių giesmėje (*In Canticum Cantico-
rum*) *symbolon* – Sielos kaip tobulo Kū-
rėjo atvaizdo idėja – apibūdinama sąvo-
ka „mimēzē“ (μίμησις „sekimas“), o
hyponoia „potekstė“ nurodo hierarchiją
kaip anagoginį pakylėjimą: apšvietimą,
apšvietimą ir tobulumą, kai *aenigma* pa-
brėžia aukščiausiąją pakylėjimo pako-
pą – Tabernakulį „ἁγίος ἁγίων, *sancta
sanctorum*“ – „nežinomybės“ būseną,
neišreiškiamą susijungimą su Dieviškąja
prigimtimi.

Grigaliaus Nysiečio antropologijoje
žmogus *pirmiausia* buvo sukurtas (nema-
terialių) idėjų pasaulyje (Antrajame dan-
guje) kaip bekūnė būtybė. Jis buvo su-
kurtas pagal Dievo atvaizdą ir panašumą
ir buvo ne tik nematerialus, bet ir neda-
lomas. Gausa ir susijungimas neatsiejami
nuo kūniškumo ir nėra tikrojo atvaizdo
savybės. Po antrojo sukūrimo žmogus
yra vienintelė būtybė, susijusi su abiem –

nematerialiu ir jusliniu – pasauliais, ku-
riuos atskyrė Pirmasis dangus. Kaip
kūniškas kūrinys jis priklauso vienam
pasauliui, kaip mąstanti būtybė – kitam.
Žmogus yra „tarpininkas“ (μεθόριος),
žymintis perėjimą iš juslinio į nemateria-
lų pasaulį. Žmogus, kaip mąstantis kū-
rinys, turintis kūną, yra juslinio pasaulio
visuma. Sugrįžusi į nematerialųjį pasau-
lį, siela *antrą kartą* apsivelka šviesos ap-
siaustu užuot dėvėjusi „drabužius iš
kailių“ (uzuot apšvilksni kūną)¹¹.

Grigalius teigia, kad siela sukurta iš
nieko – *creatio ex nihilo*. Dvi prigimtis –
nesukurtą ir sukurtą skiria neperžen-
giama praraja, tad sukurtoji siela negali
pakilti virš savęs ir atsikratyti savo pri-
gimties (iš sukurtosios į nesukurtąją).
Tačiau dėl radikalios *creatio ex nihilo* dok-
trinos Grigaliaus Nysiečio misticizmas
įgyja išskirtinių bruožų, kurie veda prie
visos mistinės tradicijos pamatinės idė-
jos – patirti Dievo artumą dėl meilės.
Tiek Grigaliui, tiek jo mokytojui Orige-
nui Dievo kontempliacija (θεωρία) gali-
ma praktiškai, ne vien teoriškai, tik *per
Christum*¹². Mes galime pažinti Dievą
todėl, kad jis apreiškė mums savąją mei-
lę. Grigalius, kaip ir Origenas, tapatina
ši pažinimą su trimis *Išminties knygomis*:
Patarlių knyga, *Mokytojo (Ekleziasto) knyga*
ir *Giesmių giesmės knyga*. Būtent *Giesmių
giesmė* ugdo sielos troškimą pažinti Die-
vą, jos meilę Dievui¹³. Grigalius Nysietis
ši sielos veržimąsi į Dievą apibūdina
sąvoka epektazė (επεκτάζει).

Minėtos knygos atskleidžia tris sielos
anagoginio pakylėjimo pakopas Neatvaiz-
duojamo Grožio link¹⁴: šviesa (φώς), de-

besis (νεφέλη) ir tamsa (γνόφος). *Patarlių knyga* moko sielą siekti skaisybės, *Mokytojo (Ekleziasto) knyga* – ilgėtis nepavaizduojamo, neišreiškiamo, o *Giesmių giesmės knygoje* pavaizduota mistinė santuoka Sielos ir Dievo, kuris neturi vaizdinio įvardijimo ir konceptualaus apibrėžimo. Mylimasis lydi Sielą / Mylimąją į mistinės santuokos kambarį – noetinės maldos (νοερά προσευχή) vietą širdies gelmėse.

Pakilusi į *šviesos* (apsivalymo / skaisybės) pakopą, siela atsisako netikrų palaimų ir atsigręžia į Dievą kaip į tikrąją palaimą. Pakilusi į *debesies* (apšvietimo) lygmenį, siela suvokia juslinio pasaulio tuštumą, nes jai kūrinija yra Dieviškojo Grožio manifestacija bei tikrosios palaimos kontempliacija. Pakilusi į *tamsos* (tobulumo) pakopą, siela suvokia, kad Dieviškoji prigimtis yra visiškai nesuvokiama: tai yra žvelgimas, tačiau nematymas, žinojimas, tačiau nesupratimas¹⁵. Grigaliaus Nysiečio žodžiais tariant, „Dievo apsiareiškimas didžiajam Mozei

prasidėjo šviesa, vėliau jis kalbėjo iš debesies, o pakilęs aukščiau tobulumo link, Mozė regėjo Dievą tamsoje“¹⁶.

Grigaliaus apofatizmas išreiškiamas pasitelkus retorinę figūrą oksimoroną. Taip Grigalius referuoja į „švytinčią dieviškąją tamsą“, Sielos / Mylimosios „beaistrę aistrą“; Siela / Mylimoji „suvokia nesuvokiamą“, „pajunta nepajaučiamą“ ir t. t. Grigaliaus *Giesmių giesmės* įvaizdžių interpretacija yra anagoginė. Jo žodžiais sekant, *Giesmių giesmė* palydi sielą į nematerialią, bekūnę, tyrą santuoką su Dievu. Tai Kristus – Dieviškoji Išmintis – kalba mums Saliamono žodžiais *Patarlių knygoje*, *Mokytojo (Ekleziasto) knygoje* ir galiausiai *Giesmių giesmės knygoje*¹⁷.

Grigaliaus Nysiečio *In Canticum Cantorum* interpretacijoje griežtos teologinės dogmos įmantriai susipina su spalvingais įvaizdžiais ir taip igyjamas sąsambis tarp reiškinių, suvokiamų protu, ir „simbolinių slėpinio apsiaustų“, apčiuopiamų per įvaizdžius.

„SESERS SUŽADĖTINĖS“ PORTRETAS

Kai Siela – Sužadėtinė – taria: „Tebučiuoja jis mane savo lūpomis!“¹⁸ – ji trokšta savo lūpomis prisiliesti prie lūpų, kurios yra Gyvybės šaltinis¹⁹. Siela tampa mira, kumelaite (nes kavalerija nunešė sielą pas Dievą dorybės keliu), balande, seserimi ir sužadėtine. Sužadėtinės ir Mylimojo mistinių jungtvių guolį slepia naktis.

Sielos pakylėjimo Neišreiškiamo Grožio link pradžia – kūniškojo prado mortifikacija. Jos grožis prilygsta miros ir smilkalų kvapų deriniui, būtent šie kvapai deramai atskleidžia jos grožį²⁰: „Kas ten ateina iš dykumos tarsi dūmų stul-

pas, kupinas miros, smilkalų ir visų kvėpiančių pirklio miltelių?“²¹ Kaip žinia, mira naudojama laidojimo ritualuose, o smilkalai yra skirti garbinti Dievą. Tas, kuris atsiduoda Dievui, iš pradžių turi tapti *mira* – atsisakyti savo kūniško prado dar žemiškame gyvenime, numirti kartu su tuo, kuris numirė dėl žmonijos, paimti mirą, kuria buvo pateptas numiręs Viešpatis, ir ja patepti savąjį kūną. Tik tada bus įmanu prilygti tikriems *smilkalams*, t. y. deramai garbinti Dievą. Kai ši sąlyga bus išpildyta, įvairių dorybių dvelksmas susilies į visumą (į „kvėpiančius pirklio miltelius“). Įkvėpęs šių

saldžių miltelių, jis pats pasidarys gardžiakvapis ir prisipildys jų dvasios dvelksmo (*Patarlių knygos* alegorija).

Kruopščiai atrinktų kvapų mišinys sukuria vieną nuostabų kvėpėjimą; taip kvėpia Mylimojo kvėpalai, o nuskaistėjusi Sužadėtinė jaučia jų kvapą, nes jo vardas – „palieti kvėpalai“:

Mes turime savyje iš Žodžio tobulų dorybių sklindantį įmantrų aromatą <...>. Tos tikrosios dieviškos skaistybės spinduliai sušvinta sieloje per jos skaistybę, per atsiskyrimą (*apatheia*) ir leidžia pamatyti tai, kas nematoma, ir suprasti tai, kas nesuprantama, taip kaip Saulė atspindi sieloje tarytum veidrodyje. Taip ir Sužadėtinė susitapatino su Mylimuoju per savo skaistybę bei atvaizdavo Nepasiekiamą Grožį kvėpėjimu.²²

Sužadėtinė „jau buvo nusiplovusi kojas“²³, nusivaliusi kojas nuo dulkių, kuriomis jos buvo padengtos jai sugrįžus į žemę – išmainius rojų į žemę, – kai ji išgirdo: „Esi dulkė ir dulke vėl pavirsi.“²⁴ Ji atvėrė Mylimajam kelią į savo sielą, kai nusiėmė skraistę – „nusivilko kūną“ – Adomą, nes jos naujasis Šviesos apsiaustas yra Jėzus. Mylimasis grąžino jai rojaus palaimą, ji daugiau nebebuvo juodbruvė, o šviesi tartum saulė.

Sužadėtinė prisiliečia prie „Mokytojo knygos“ slėpinio: apvalyta nuo nuodėmės Mylimojo bučiniiais, ji pamiršta netikras palaimas ir kaip balandė nutupia obels (Mylimojo) paunksmėje. Mylimasis kreipiasi į Sužadėtinę: „Kokia tu graži, mano mylimoji, kokia tu graži, tavo akys kaip balandžių“²⁵! Sužadėtinės akys panašios į balandžio, kadangi jose atsispindi Šventoji Dvasia – lydima Šventosios Dvasios ji stebi slėpinį²⁶.

„Koks tu gražus, mano mylimasis, iš tikrųjų gražus! Mūsų guolis pavėsinėje.“²⁷ Mylimasis apgaubtas debesies. Mylimasis palytėjo duris – širdį – nakties tamsoje. Sesuo Sužadėtinė yra „tobuloji“, „balandė“. Ji pasirengusi mistinei iniciacijai, jai nieko netrūksta, ji kupina nekal-tumo ir tyrumo²⁸. Skaistybė suteikia sėlai panašumo ir seserystės su dangiškomis jėgomis. Siela yra sesuo, nes jai svetimos aistros, todėl dvasinio gyvenimo šviesa – pirmojo sukūrimo šviesa – nušvinta jos akyse „kaip balandžių“:

Šventa Nekaltybė yra didžiausia vertybė, jei tik mūsų supratimu grožis priligsta tyrumui; toji vertybė priklauso tiems, kurių pastangas išgyti šią vertingą taurios meilės dovaną lydi Dievo malonė. Jei šios šventos dorybės galia yra padaryti žmogų tyrą ir šventą ir tos pačios savybės (jų giliaja prasme) priskiriamos Dievui, nes jis yra garbinamas tais pačiais žodžiais, tai ar galima garbinti skaistybę labiau, nei būtų įmanoma pasakyti, jog ji *sudievin* tuos, kurie dalyvauja jos tyrame slėpinyje ir yra jo šlovės dalininkai.²⁹

Skaistybė – tai amžinojo gyvenimo simbolis.

Siela „serga meile“³⁰, nes mūsų Kūrėjas pasiuntė „išrinktąją meilės strėlę“ – savo vienintelį mylimąjį Sūnų – į pačią sielos širdį, „panardinęs triašmenį strėlės antgalį gyvybės Dvasioje“. Strėlės antgalis – tai tikėjimas. Visų dorybių lobynas, „dramblio kaulu išpuošti rūmai“, yra širdis³¹.

Siela – tai Sužadėtinė, nes ji susitaukia su Žodžiu. Žmogiškosios prigimties susijungimas su dieviškąja prigimtimi vaizduojamas pasitelkus anagoginį „(nekaltybės) guolio“ įvaizdį³². Jungtuvės su Mylimuoju įvyksta Trečiajame danguje ir suvokiamos per tikėjimą; Sužadėtinė

pajunta neapsakomą palaimą, suvokia tai, kas nesuvokiama: „Kai pasiekiau nematomo sritį atsižadėjusi jutiminio suvokimo, mane apgaubė dieviškoji naktis, ir aš ieškojau jo, apsupto debesies. Tada aš mylėjau savo mylimąjį, nors jis ištrūko iš mano minčių.“³³

Mylimasis nepasiekiamas jutiminiam suvokimui, todėl Sužadėtinė iš *Mokytojo knygos* „perėjo“ į Tabernakulį – *Giesmių giesmės knygą* – mistinės santuokos šventovę. Karalius nusivedė ją į savo kambarius, jis pakeitė jos išvaizdą, apie ją sa-

koma: „Kas yra ta, kuri sušvinta tarsi aušra, graži kaip mėnulis, šviesi tartum saulė?“³⁴ Santuokoje sutuoktinius sieja aistra grožiui. Meilę Dievui įžiebė Tikroji Ugnis – Šventoji Dvasia: „Sielos aistra turi tapti beaistrė; kai bet kokia kūniška meilė bus numalšinta, protas galės užsidegti aistra vien tik Dvasiai ir bus sušildytas ugnies, įžiebtos Viešpaties po jo nužengimo į žemę.“³⁵ Taip pat ir didysis Mozė, kalbėjęs su Dievu akis į akį, įgijo dar didesnę troškimą pažinti Dievą, tarsi niekada nebūtų jo regėjęs.

IŠVADOS

Įvairiais aspektais aptarę pamatinius Grigaliaus Nysiečio estetikos principus galime teigti, kad pirmiausia jo koncepcijoje aprašomas sielos – provaizdžio atvaizdo – anagoginis pakylėjimas (αναγωγή) į Neapsakomą Grožį (κάλλος) yra tolygus jos pastangoms pakilti virš savo kūniško prado (ἐπέκτασις). Anagoginis pakylėjimas – tai susijungimas su Neapsakomu Grožiu širdies gelmėse – nakties tamsoje, nekaltybės guolyje. Nusirengusi kūną, Sužadėtinė apsiautė save „šviesos apdaru“ ir tapo gardžiakvapė – atvaizdavo Nepasiekiamą Grožį kvėpėjimu, nes jos skaistybė liudija seserystę su dangiškėmis jėgomis. Kita vertus, aptar-toje apofatinėje teologijoje ryškėja, kad

„noetinį neatvaizduojamą“ perteikia simboliai – erotiniai vaizdiniai, kuriuose glūdi anagoginė idėja („guolis“ kaip noetinės maldos ir gilios kontempliacijos vieta). Ir galiausiai Grigaliaus Nysiečio *In Canticum Cantorum* savitumą taikliai atspindi retorinė figūra *oksimoronas*, kuris atskleidžia anagoginių įvaizdžių alegoriją. Oksimoronas čia suvokiamas kaip ypatinga „beaistrė aistra“, kuri apnuogina tikrąją Grigaliaus Nysiečio misticizmo esmę, nes sukurtoji siela gali patirti Dievo artumą dėl meilės. Kitais žodžiais tariant, nusivaliusi dulkes nuo kojų, spinduliuojanti grožiu, ji sugrįžta į Ant-rąjį dangų – ne žmogaus sukurtą Amžinąjį Tabernakulį.

Literatūra ir nuorodos

¹ „Возведение (αναγωγή) человеческого духа с помощью образа к Истине и архетипу стала <...> одной из ведущих идей византийской эстетики.“ (Виктор Васильевич Бычков, *Малая история византийской эстетики*).

² Martin Laird, *Under Solomon's Tutelage: The Education of Desire in the Homilies On The Song of Songs*, p. 517.

³ *Nicene and Post-Nicene Fathers. Gregory of Nyssa: Dogmatic Treatises*, vol. 5, ed. Philip Schaff and

- Henry Wace, 1995, 1, A Select Library of the Christian Church.
- ⁴ Friedrich Ueberweg, *History of Philosophy*. New York, Charles Scribner's Sons, 1872, p. 326.
- ⁵ "<...> In the compound nature of man there are three souls welded together, contemplated each in its own limits, so that one should think man's nature to be a sort of conglomeration of several souls. The true and perfect soul is naturally one, the intellectual and immaterial, which mingles with our material nature by the agency of senses." St. Gregory of Nyssa, *On the Making of Man*, 1995, p. 403.
- ⁶ "Now since our maker has bestowed upon our formation a certain Godlike grace, by implanting in His image the likeness of His own excellence, for this reason he gave, of His bounty, His other good gifts to human nature; but mind and reason we cannot strictly say that He gave, but that He imparted them, adding to the image the proper adornment of His own nature." St. Gregory of Nyssa, *On the Making of Man*, p. 395.
- ⁷ *The Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, ed. J. P. Migne, *Patrologia Graeca*, Paris, 1858, vol. 44, p. 1056.
- ⁸ „По мнению Григория Нисского, образ, «разумеется, во всем уподобляется первообразу» и только по своей природе («по свойству природы») он отличается от него, «ибо не было бы образа, если бы во всем было тождество с архетипом» (PG, 46, 41 C). Понятие это он распространяет как на человека, созданного «по образу и подобию» Бога, так и на образы словесного и изобразительного искусства. В литературном и живописном образах, то есть в образах искусства. Григорий отчетливо различал внешнюю форму произведения и его содержание, которое он называл «мысленным образом», «идеей». Так, по его мнению, в библейских текстах пламенная любовь к божественной красоте передается с помощью «мысленных образов», заключённых в описаниях чувственных наслаждений (PG, 44, 772 B).“ Виктор Васильевич Бычков, *Малая история византийской эстетики*. Киев, 1997. Prieiga per internetą: http://krotov.info/libr_min/02_b/ych/kov_41.htm
- ⁹ *Notations on the Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, ed. Hermann Langerbeck, Leiden, 1960, (6.4).
- ¹⁰ Rita Copeland and Peter T. Struck, Introduction, *The Cambridge Companion to Allegory*, ed. by Rita Copeland and Peter T. Struck. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, p. 2.
- ¹¹ Sheldon-Williams, I. P. The Greek Christian Platonist Tradition from the Cappadocians to Maximus and Eriugena, *The Cambridge History of Early Greek and Late Medieval Philosophy*, ed. by A. H. Armstrong. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p. 448–452.
- ¹² Andrew Louth, *The Origins of the Christian Mystical Tradition*. Clarendon Press, 1983, p. 63–78.
- ¹³ Martin Laird, Under Solomon's Tutelage: The Education of Desire in the Homilies *On The Song of Songs*, p. 510.
- ¹⁴ Andrew Louth, *The Origins of Christian Mystical Tradition*, p. 81.
- ¹⁵ Ten pat, p. 82–85.
- ¹⁶ *The Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, p. 322.
- ¹⁷ *Notations on the Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, (15. 11).
- ¹⁸ Giesmių giesmė (1.1), Senasis Testamentas, *Biblija arba Šventasis raštas*. Ekumeninis leidimas. Iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų vertė Antanas Rubšys. Lietuvos Biblijos draugija, Vilnius, 1999.
- ¹⁹ *Notations on the Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, (32.18).
- ²⁰ *The Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, *Nyssen in Canticum Canticorum*, p. 189.
- ²¹ Giesmių giesmė (3, 6).
- ²² "Instead of the Word we have in us this compounded fragrance from the perfection of the virtues... For the rays of that true, divine virtue shine forth in a pure life by the out-flow of detachment (*apatheia*) and make the invisible visible to us and the inaccessible comprehensible by depicting the sun in the mirror of our souls. Thus the bride imitated the bridegroom by his virtues and depicted by his fragrance the unapproachable beauty." *The Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, p. 89–90.
- ²³ Giesmių giesmė (5, 3).
- ²⁴ *The Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, p. 328.
- ²⁵ Giesmių giesmė (1, 15).
- ²⁶ *Notations on the Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, (116.1).
- ²⁷ Giesmių giesmė (1, 16).
- ²⁸ *Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, *Nyssen in Canticum Canticorum*, p. 254.
- ²⁹ „The holy look of virginity is precious indeed in the judgment of all who make purity the test

of beauty; but it belongs to those alone whose struggles to gain this object of a noble love are favoured and helped by the grace of God. Now if the achievement of this saintly virtue consists in making one without blemish and holy, and these epithets are adopted in their first and fullest force to glorify the incorruptible Deity, what greater praise of virginity can there be than thus to be shown in a manner *deifying* those who share in her pure mysteries, so that they become partakers of His glory". St. Gregory of Nyssa *On Virginity*, Chapter 1. Prieiga per internetą: <http://www.newadvent.org/fathers/2907.htm>

³⁰ Giesmių giesmė (2, 5).

³¹ *Notations on the Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa*, (127.8).

³² Ten pat (108, 10).

³³ "When I enter the invisible realm after having forsaken sensual perception, I am embraced by the divine night, and I seek him hidden in the cloud. Then did I love my desired one, even though He escaped my thoughts." Ten pat (181.12).

³⁴ Giesmių giesmė (6, 10).

³⁵ "(The soul) must *transform passion into passionlessness*, so that when every corporeal affection has been quenched, our mind may seethe with passion for the spirit alone and be *warmed by that fire* which the Lord came to cast upon the earth." *Notations on the Commentary on the Song of Songs by Gregory of Nyssa* (27, 11).